

Філософсько-педагогічні роздуми великого романтика

Нелля НИЧКАЛО,

доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України

Особливим подарунком для серця і душі та унікальним явищем вважаємо книгу «Ранкові роздуми про вічне» [Чембержі М.І. *Ранкові роздуми про вічне: монографія / Михайло Чембержі.* – К.: Автограф, 2010. – 160 с.: іл.]. Її автор – Михайло Іванович Чембержі – видатний педагог-організатор мистецької освіти, один із провідних українських композиторів, науковець, громадський діяч. Людина, талановита в усіх життєвих вимірах – духовному, мистецькому, педагогічному, психологічному, організаторському, якій даровано талант любові до дитини, бачення її генетичних обдарувань і вміння знаходити ті особливі «педагогічні рецепти», завдяки котрим Божий дар не загублюється з роками, а розквітає.

У структурі і змісті книги Михайла Чембержі поєдналися два крила – педагогічне і мистецьке. Тому **Птах творчості** автора так красиво, потужно та стрімко зростає – спочатку від маленької ідеї великого мрійника Михайла Івановича – через послідовну, потужну й мудру педагогічну дію – до реального результату – створення Київської дитячої Академії мистецтв, якій уже минуло 17 років. Академія – нині вже доросла Дитина – зростала на ідеях педагогічно-мистецької концепції її засновника.

В чому ж таємниця фантастичного успіху реалізації цього проекту педагога-митця? Перечитаємо такі рядки книги: «...Романтизм і прагматизм – два крила мистецтва і освіти. Вони створюють ситуацію духовного зростання, сповідування їх, навантаження сумою знань, які можуть бути тільки в системі романтичного бачення життя. Але ж вони існують фізично і в певній атмосфері, визначеному контексті – у цьому їхній прагматизм. Поєднавши, вони рельєфно проявляються в результатах діяльності, збагачених високим рівнем професіоналізму, елегантною інтелектуальністю.

Мистецтво і педагогіка – це фундамент, на якому можна вибудувати справжню духовність і справжнє відчуття радощів від того, що ти існуєш на цьому світі, пізнаєш його, реалізуєш та удосконалюєш свої можливості» [там само, с. 16].

Михайло Іванович розкриває таємниці успішного розвитку свого проекту – Київської дитячої Академії мистецтв. «Безумовно, кожен навчальний заклад будує свою стратегію і тактику досягнення поставлених цілей, бо він – своєрідний мікрокосм, і повинен мати своє обличчя, увійти в історію освіти як духовне місце, де добре мріється, добре твориться, де комфортно нестандартним поглядам на організацію навчально-виховного процесу, новим технологіям і методикам, де є завжди пошанованим Учитель зі своєю філософією буття, своїм потужним педагогічним інструментарієм» [там само, с. 17]. На думку М.Чембержі, інновації – новий конкурентоспроможний продукт у світовому просторі, розумно побудована гнучка система, яка постійно збуджує нові ідеї, дає змогу розвиватись яскравій особистості.

Автор викладає два погляди щодо реформування освіти, ідей та практичних шляхів їх реалізації: «Один із них полягає в тому, що ми досягаємо такої критичної маси недоликів, очевидного тупика, що в

певний момент виникає потреба термінової «хірургічної операції». У такому випадку реформи – своєрідна «швидка допомога». Я бачив би реформування – і це другий погляд – як постійний розвиток і постійне коригування, введення розумних ін'єкцій, які потрібні саме зараз... Рух уперед, хоч як парадоксально, може забезпечуватись і збереженням традицій. Просто ці традиції переносяться в нову систему координат, у якій отримують нове звучання, сучасне наповнення... Це нормально для освіти, здатної акумулювати всесвітній досвід, зберігати засади національного, ментального» [там само, с. 21–22].

Вартими уваги видаються думки Михайла Чембержі щодо динамізму в здійсненні творчих задумів: «Маючи чітку концепцію, потрібно шукати виконавців, які здатні реалізувати її найкраще. Треба діяти винятково інтенсивними методами, динамічно, не гаючи часу. Ми не маємо права чекати, ... повинні діяти зараз, сьогодні, не забуваючи, що діти ростуть швидко, фізично, психологічно і духовно, – і через нашу млявість та нерішучість не отримують те, що мали б отримати, а в майбутньому поповнять ряди невдоволених життям... і ніколи не зроблять омріяну казку реальністю. Окрім того, вони апріорі загублять те, що дали їм Бог, Батьки, власне, Природа» [там само, с. 23–24].

Вчений-мистець переконалий, що вибудовувати новітні форми, народжувати оригінальні ідеї та шукати шляхи їх практичного впровадження можна лише на «високому підґрунті Фундаментальних Знань». Тому так важливо осмислити шляхи розвитку мистецької освіти на попередніх етапах її існування. Саме «високе підґрунтя Фундаментальних Знань» покладено в основу авторської концепції.

Розділ «**Втілена мрія**» схвильовує і спонукає читача до роздумів. Педагог-новатор викладає ідею створення дитячої Академії мистецтв – «закладу, де гармонійно поєднувалися б ідеї безперервної (вертикальної) мистецької освіти в розмаїтті і поєднанні жанрів із комфортністю навчання (себто гармонійного почування маленької людини-студента не тільки поміж собі подібних, а й серед визнаних педагогів-майстрів), де б створювалася духовно-естетична аура довкола дитини в сім'ї, на заняттях, у самих стінах Академії» [там само, с. 51–52].

Розповідаючи про створення Академії, автор звертається до відомого твердження: «...кожна дитина народжується геніальною (це вже потім вона стає талановитою... здібною... як усі...). Дитяча творчість – неповторне явище. Тому що то є початок, який може дати розвиток особистості. А це може відбутися через ретельне наукове вивчення можливостей дитини, явища, яке народжується» [там само, с. 52].

Ми поділяємо висновок ректора першої в незалежній Україні дитячої Академії мистецтв про те, що «оригінальна концепція безперервної професійної освіти і є такою ефективною моделлю, коли

в одному навчальному закладі можна пройти шлях від початкової до вищої школи, коли діє міцний міждисциплінарний зв'язок, що інтелектуально збагачує обдаровану дитину, де все концентрується з самого початку на одну мету – підготувати високопрофесійного фахівця з вищою освітою» [там само, с. 52–53].

Головні засади, що визначають особливості оригінальної концепції Київської дитячої Академії мистецтв:

1. Безперервність як головний принцип провадження мистецької освіти.
2. Опора на новітні досягнення мистецтвознавства, педагогіки та психології.
3. Комфортність навчання, послідовна реалізація його механізму в організації освітнього процесу.
4. Формування у юних студентів мобілізуюче привабливої мотивації навчання.
5. Поєднання різних мистецьких спеціальностей в одному навчальному закладі.
6. Рання професіоналізація.
7. Можливість коригування фахової орієнтації.
8. Захист авторських прав та інтелектуальної власності дитини.
9. Зростання ролі особистості вчителя, високий рівень фахових вимог до професорсько-викладацького складу.
10. Запровадження інформаційних технологій у процес навчання, комп'ютеризація мистецької освіти.
11. Вивчення іноземних мов.
12. Естетизація навчального простору.
13. Романтизація навчального процесу.
14. Запровадження засад педагогіки партнерства.
15. Демократичність, толерантність і шляхетність стосунків за умов дотримання суворої дисципліни [там само, с. 54].

Неодноразово нам разом з колегами доводилося бути в КДАМ та вкотре переконалися в мудрості й науковій обґрунтованості викладених засад. У закладі створено особливі умови для реалізації ідей **педагогіки партнерства**. «Демократичність, притаманна самому стилю функціонування Академії, не тільки не виключає жорсткої внутрішньої дисципліни, а й, безумовно, передбачає її. У повсякденному житті навчального закладу, від самого початку заснування, – поєднання і врахування різних думок, позицій, настанов, пошук компромісів стали єдино прийнятною практикою. Прояви толерантності тут... втілюються на різних рівнях і в різний спосіб» [там само, с. 71].

Вражає відвертістю і гостротою зміст розділу «**Академія і соціум**». Михайло Чембержі з притаманною йому глибиною, щирим здивуванням уважно вдивляється в недалеке минуле... Перші п'ять років він характеризує як перехід від здивування та скепсису до «сприйняття наших ідей і перенесення дискусій у площину важливих для нас проблем детального розвитку різних напрямків Академії, пошуків шляхів її подальшого функціонування». Вчений зазначає, що в закладі створено комфортні

умови як для студентів, так і для викладачів, котрі мають змогу займатися безпосередньо науковою, навчально-методичною роботою, творчими проблемами.

Багаторічний пошук шляхів впровадження своїх ідей дав змогу авторові висловити власне бачення вирішення важливих освітніх завдань: «Актуальним, власне, стає не тільки сьогоденний процес можливостей підготовки та втілення різних творчих проєктів. Завдання ширше: створення оригінальних інноваційних моделей навчання молодих талановитих людей, які гарантували б їх повну адаптацію до нових умов економічної ситуації в країні, ефективно сприяли комфортній подальшій професійній роботі». У книзі обґрунтовано також виважені пропозиції, котрі доцільно враховувати при створенні законодавчої бази, зокрема:

– «пільгове оподаткування спонсорів (меценатів) на будь-яку суму внеску в мистецтво і культуру (ідеально – звільнення від податків);

– зменшення або звільнення від оподаткування власної продукції закладів мистецтва і культури, за умов, коли сума отриманих прибутків іде винятково на реалізацію власних творчих проєктів» [там само, с. 77].

Ідея ранньої професіоналізації юних студентів-митців пронизує всю книгу. Головне, на переконання автора, – створення необхідних умов для реалізації їхнього власного творчого потенціалу від першого року навчання. Має рацію М.Чембержі, стверджуючи, що активне творче життя починається задовго до отримання диплома. Він доводить, що «перехід до самостійного життя з жорстокими умовами сучасного інтелектуального ринку праці має стати для вихованців Академії не стресом, а логічним продовженням звичного і природного для них способу життя».

Автор аналізує конкурсну діяльність юних студентів, яка має і позитиви, і, зрозуміло, негативи – стреси, переживання, образи. М.Чембержі цілком об'єктивно зазначає, що вчитель, спостерігаючи виступ свого вихованця, має змогу ефективно контролювати характер і темпи його професійного зростання. Водночас і сам викладач отримує істотний поштовх до самовдосконалення. І далі науковець пропонує різні площини творчого зростання наставника-митця. Ось один з аспектів авторського бачення: конкурс стає своєрідним способом «зовнішнього незалежного оцінювання», формує доволі об'єктивну аналітичну думку щодо реального професійного рівня – як творчих досягнень юних студентів, так і педагогічної майстерності педагога, – привчає ставитись до досягнень спокійно, без перебільшення їх значення [там само, с. 81].

Ознайомлення з цією книгою, яку можна назвати філософсько-педагогічною сповіддю її автора, дає змогу читачеві побачити й відчути незвичайну гаму педагогіки співробітництва. Її основа – любов до дитини, віра в її таланти від Бога й самовіддана творча діяльність педагогів, спрямована на розкриття

граней обдарованості дитини і скульпторське шліфування рис особистості в неповторному духовному дуєті учень – учитель. На нашу думку, вже те, що повсякденно діється в КДАМ, – це потужний вибух новаторської педагогіки, побудованої на активній і цілеспрямованій педагогічній дії, що реалізується через прогресивні ідеї енергетизму. Міжфакультетські проєкти, філармонічний і виставковий центри, мистецькі цикли, мистецькі ансамблі (за участю знаних вчених-мистецтвознавців та провідних діячів культури і науки), творчі вечори викладачів КДАМ, виставки «Учитель та його учні», Інститут консультантів – видатних діячів мистецтва, – ось далеко не все, що характеризує цю унікальну педагогічну систему.

Щоб зрозуміти педагогічний феномен Михайла Чембержі, доцільно прочитати розділ цієї книги **«Композиторська діяльність як покликання»**. Глибоко вражають його роздуми щодо вчительської професії. *«Бути Вчителем – це велика відповідальність, що передбачає постійне самовдосконалення, здатність самому повсякчас учитися. Адже, щоб мати право й можливість застосовувати силу особистого прикладу, треба самому бути справжнім Майстром, професіоналом вищого ґатунку»* [там само, с. 93, курсив авт.]. Цей висновок вченого-митця доцільно опублікувати в усіх підручниках, педагогічних газетах і журналах.

Свої роздуми щодо Академії як живого організму, налаштованого на постійне самовдосконалення, реагування на будь-які сигнали як зсередини, так і з навколишнього середовища, автор викладає у розділі **«Життя триває»**. Зрозуміло, що деталі, особливості діяльності можуть змінюватися, але від обраної стратегічної лінії Академія не відступає.

Майстер-стратег М.Чембержі застерігає від того, щоб освітянськими процесами керували непрофесіонали, люди байдужі і далекі від цієї сфери. Він також попереджає про небезпеку «закликів до патріотизму, що нерідко перетворюються на пустопорожні балачки». Автор переконаний, що справжній патріотизм – це «найвищий рівень професіоналізму, який дасть визнання, можливість прославити свою країну, заслужити повагу у світі» [там само, с. 134].

Розділ **«Post scriptum»** вміщує документальне підтвердження сімнадцятирічної мистецько-педагогічної дії – поступу на шляху творчості, перемог і нових ідей.

Переконані, що вдумливе ознайомлення зі змістом цієї книги-сповіді Майстра-педагога принесе радість усім читачам, вчителям, керівникам загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної освіти і стимулюватиме їх до власних роздумів та нових ідей.